

A magyar klasszicizmus osztrák atyja

Pollack-épületek Besztercebányától Szekszárdig

Pollack Mihály építész halálának 150. évfordulója alkalmából emlékkiállítás nyílt a Budapesti Történeti Múzeumban, amely június 10. és augusztus 30. között fogadta a látogatókat. A korabeli színes és fekete-fehér rajzokkal gazdagon illusztrált katalógus tudományos igényű kísérő szövegét Basics Beatrix főigazgató-helyettes, a tárlat rendezője írta. A látogatókat – nemcsak a laikus közönséget, a szakértőket is – meglephették az eddig nyilvánosság elé még nem került, eredeti tervrajzok. Ezek egyrészt a megvalósulatlan, másrészt a felépült, de időközben elpusztult, valamint a ma is álló épületekről készültek, s az Országos és a Fővárosi Levéltár, illetve a Kiscelli Múzeum építészeti gyűjteményéből kerültek az üvegek alá.

Pollack Mihály (1773-1855) Bécsben látta meg a napvilágot. Tanoncéveit a közeli Perchtoldsdorfban fejezte be 1792-ben. Később szülővárosa építészeti akadémiáján tanult, későbarokk egyik ismert mestere, Johann Hetzendorf von Hohenberg volt a professzora. A fiatal osztrák építész 1798-ban érkezett Pestre és itt a magyar klasszicizmus megalapozója és kiteljesítője lett. Már indulásakor igen komoly megbízatást kapott: a Deák-téri evangélikus templom külső és belső terveinek kivitelezését bízták rá, amelyet 1811-re olyan sikerrel teljesített, hogy amikor 1822-ben a szomszédos paplak megépítéséről határoztak, akkor is őt kérték fel. 1809-1830 között – a hatóságok nyilvántartásait és az utókorra maradt terveit ismerve – csupán a magyar fővárosban közel százötven épület tervezése és kivitelezése fűződik a nevéhez. József nádor személyében nagy támogatóra lelt. A Habsburg főherceg szívében viselte az egyre inkább országos kereskedelmi és ipari központtá váló Pest rendezésének és bővítésének sür-

gető megoldását. 1808-ban ezért rendelte el a Szépítészeti Bizottmány létrehozását, amely az építkezések anyagfelhasználását és az esztétikai normák betartását is ellenőrizte. Pollack a kezdettől tagja volt ennek a testületnek, majd 1809-től Ferencváros felügyelője lett. Ebben az időszakban tervezte és kivitelezte például Kardetter Tamás bérházát a mai Apáczai Csere János utcában, Gömör Károly gyógyszerész, lakását is magába foglaló patikaházát és a híres ötvös, Prandtner (Brandtner) József kétemeletes épületét a Király utcában. (Ez utóbbit még manapság is „az ezüstműves házaként” emlegetik.) Máig fennmaradt munkáinál maradvá megemlíthetjük a Neumayer testvérek Régi posta utcai iker-bérpalotáját, valamint a Belvárosban álló épületét, amelyet eredetileg Horváth József rendelt meg tőle, s később Landerer és Heckenast nyomdája működött itt. 1848-ban történelmi emlékhellyé tették. Európai hírre tett szert a Brudern báró számára emelt, a mai Petőfi Sándor utcában álló háromszintes üzletháza, amelynek az üvegtetővel fedett udvara jelentette különlegességét. Nemcsak Kazinczy Ferenc említette meg pesti beszámolójában, a korabeli külföldi utazók és útikönyvek is külön felhívták rá a figyelmet. Almásy Ignác Szép utca és Reáltanoda utca sarkán épült palotája az életműben azért kiemelt fontosságú, mert ezen a házon történt a legkevesebb átalakítás az utóbbi másfél évszázad alatt. Wurm József vaskereskedő kétemeletes, kettős épülete 1821 óta áll az Apáczai és Dorottya utcák által körbefogott telken. Az 1826-ban átadott Festetich-palotát (a Nádor és Zrínyi utca kereszteződésénél), gazdag külső és belső díszítései miatt Pollack addigi pályafutása betetőzéseként tartják számon.

A Kálvin tér 1870 körül, a Nemzeti Múzeummal

Leghíresebb középületei sorából ma már feledésbe merült az egykori német színház és a pesti Vigadó első változata, de az Üllői úton a sok utólagos átalakítás ellenére őrzi emlékét a magyar tisztképzés kezdetét jelentő Ludoviceum (1829-36), akárcsak a Josephinum (1839-43) elnevezésű fiú-otthona. Az apátlan-anyátlan gyerekek sorsa különösen sokat foglalkoztatta, amint az a József nádorral ez ügyben folytatott levelezéséből is kiderül. Az építkezés közben bekövetkezett 1838-as nagy árvíz és a későbbi két viláégés ellenére, most is állja a sarat Rókus-kórház, amelynek

1836-41 közötti bővítése fűződik Pollack nevéhez. A terevárosi katolikus templom fő- és mellékoltárainak együttese is szemet-lelket gyönyörködtető. A mester életművére a koronát a Nemzeti Múzeum (1836-1846) tervezése és kivitelezése tette fel. Ez volt Európában a harmadik az eleve gyűjtemények befogadására létrehozott hasonló épületek között. A magyar történelemben játszott szerepéről ne is beszéljünk!

Pollack emlékét Magyarországon nem csak Pesten találjuk meg. Már 1800-ban elkészítette a besztercebányai (ma: *Banská Bystrica*) evangélikus templom tervét, amely kivitelezését aztán egy helybéli mesterre bízták.

Kevesen tudják, hogy a pécsi székesegyházat műszaki okok miatt egykor át kellett építeni. A munkálatok 1805-től Pollack szakszerű irányításával három évtizeden át tartottak. Egy kisméretű tahi présházat nagyobb nyaralóvá alakított át 1815-ben, a régi épület mellé pedig külön szüreti toldalékot csatolt. József nádor számára tervezte és építette az alcsúti kastélyt (1819-29.), amely a második világháborúban súlyosan megsérült. A szakirodalom mindmáig a Nemzeti Múzeum előképének tartja, mint ahogyan a Ludovika Akadémia épületét a szintén általa tervezett és kivitelezett (1828-29.) szekszárdi vármegyeháza továbbfejlesztésének tekinti.

Közép-európai én-történetek

A visegrádi országok ifjú fotósainak vándortárlata

Budapesten egyszerre két helyszínen – a *Dorottya* és a *Lumen Galériában* – láthattuk június 7. és július 9. között azt a kortárs nemzetközi fotóművészeti kiállítást, amely a magyar fővárosból indult *európai körútra, a visegrádi négyek országaiba*. A választott útvonal nem véletlen, hiszen a csoportos tárlat résztvevői is ezekből az államokból valók. Sőt, a helyzet még ennél is összetettebb, mivel ez az új művésznemzedék sokkal mobilabb elődeinél. Életrajzi adataikból kiderül például, hogy a cseh Daniela *Dostalkova* Prágában kezdte, aztán a varsói képzőművészeti akadémián folytatta tavaly tanulmányait, a Socrates-Erasmus program keretében. A budapesti *Fabricsius Anna* az itteni Iparművészeti Egyetem után tavalyelőtt a kolozsvári Ion Andreescu testvérintézményben volt ösztöndíjas, tavaly pedig Glasgowban, a School of Art fotószakán. A lengyel *Aneta Grzeszykowska* és *Jan Smaga* alkotópáros eredetileg Varsóban diplomázott, de aztán Amszterdamban lett az Európai Kulturális Alapítvány „Images of Europe” pályázatának nyertese. A szlovák *Lucia Nimcova* honi előtanulmányok után tavaly Bécsbe kapott stipendiumot a Kulturkontakt vendégművész programjának keretében, majd az amszterdami Joop Swart mesterkurzuson vett részt. A szlovén *Aleksandra Vajd* a cseh fővárosban diplomázott, majd Fulbright ösztöndíjasként az Egyesült Államokban tanult tovább, ráadásul társult a cseh *Hynek Alttal* az utóbbi időben együtt dolgoznak...

Talán az eddigiekből is kiderül: ezek a közép-európai fiatalok világiáltak és ezért nemzetközi tükörben tudják látni valamint velünk is láttatni saját országuk, városuk illetve egyéni sorsuk bonyolult összefüggéseit a világ mai, komplex folyamataival. Így aztán a címben meghatározott saját identitás-keresésből sem lett egyik esetben sem öncélú köldöknézés a tíz kiállító esetében (az előzetes felsorolásból kimaradt még a pozsonyi képző- és iparművészeti akadémián diplomázott és most ugyanott tanító *Jana Hojstricová*, a Budapesten festőművészként végzett *Kerekes Gábor* és a lodzi filmes-fotós operatőr *Igor Omulecki*).

Nem véletlen tehát, hogy az egyéni vagy a nemzeti

sajátosságok mellett minduntalan közös vagy legalábbis hasonló vonásokra figyelhettünk fel a tárlatot járva és a kiállított képeket szemlélve. A cseh Daniela *Dostalkova*: Használati utasítás a mindennapi élethez című ciklusában névtelen modelljeit például bábuszerű arccal kapta lencsevége, teljesen szokványos környezetben, mintha a műszaki cikkekhez csatolt leírásokhoz szolgáltatna fényképes illusztrációt. A szlovák *Lucia Nimcova* különféle korú és társadalmi helyzetű nőket mutatott be, valós életük reális problémáival és fizikailag-lelkileg csak annyira „levetkőzve”, amennyire azt önként bevállalták. A lengyel *Igor Omulecki*: Gyönyörű emberek gyönyörű helyeken összefoglaló elnevezéssel eleve ironikus alaphangot üt meg, amennyiben baráti körét örököltette meg, egyrészt egy vidéki város tipikus lakótelepi miliójében, másrészt a modern szórakozató ipar sivárságát a Lunapark mesterségesen vásári harsányságával festette alá, háttér gyanánt. Áttételesen rokona a magyar *Fabricsius Anna*, aki Használt adatok címmel lomtalánítás során talált amatőr polaroid fotográfiákkal invitálta a nézőt képzeletbeli időutazásra, utólagos „lapszéli jegyzetekkel” kreálva fiktív történeteket a valós tényekhez. Az *Aleksandra Vajd-Hynek Alt* „vegyes-páros”: Férfi Nő Befejezetlen című ciklusa naplószerűen intim vallomások fűzére egymásról, saját maguk és a másik fél kölcsönös megismerésére, amely tulajdonképpen sohasem érhet véget. Szinte ikertestvéreknek tekinthetjük a varsói *Aneta Grzeszykowska-Jan Smaga* alkotópárt a budapesti *Kerekes Gáborral*. Előbbiek Alaprajz címmel két éven át tíz magánlakásról készítettek egy speciális eljárással részletes felületi felvételeket, melyeket számítógéppel illesztettek össze. Utóbbi viszont: Ágyak (vándorlás) elnevezéssel három éven át fotózta saját alkalmi szállásainak „még meleg” hálólhelyeit, rögtön az ébredés utáni, eredeti rendetlenségében, mint sajátos öndokumentációt. Így válhat a különösség általánossá és egyben kollektív élménnyé.

Wagner István